

A hét filmjei

Magyar rekviem

Valahol azt olvastam (tán **Eörsi István** kötetében, vagy más börtönnaplóban), hogy akkor, ezerkilencszázötvennyolcban, a halálra ítélt forradalmárok cellája a „*deri honát*” jelképezte a *Gyűjtőfogházban*. A volt szabadságharcosok kiegyensúlyozott bajtársiassággal segítették egymást. Szinte belenyugodtak már az elkerülhetetlenbe. Örültek a legparányibb napsütésnek is. Bolondoztak, viccelődtek... És amikor a rettenet hajnalán kivetették őket az akasztófákhoz, a hazát és forradalmat éltették, s bátorságra biztatták a többieket. A várakozókat.

Makk Károly Magyar rekviemjében — ott, a *Kisfogházban*, a halálraítéltek utolsó állomásán — nyomasztó csend s kínzó félelem határolja be az utolsó órákat. Még a szalmazsák zizegő percegése is félelmet áraszt. Még a halál is papucsban jár. (A fegyőrök, mielőtt a kivégzendő forradalmárokért indulnának, nemezpapucsot kötnek a vaskos csizmákra, hogy a rabok ne hallják a közeledő léptek kopogását.)

Itt, ebben a cellában még a szabadító, a megnyugtató álom is — valahogy nyugta-

lanító. Itt, az utolsó percekben nincs idő arra, hogy a halálba indulók felmondják a szép közösségi szövegeket. A szó fájdalmas-rettenetes kiáltássá torzul. (A legfiatalabb fiú kétségbeesetten a Mama után sír, szűkül, mielőtt a nyakára gubancolódna a köté.)

Makk Károly Magyar rekviemjében (a forgatókönyvet Kornis Mihállyal írta közösen) is felfedezhetjük a bajtársiasság nemességét, szépségét. De a bajtársi segítség csak pillanatokra oldja a belső feszültséget. Mindenki magányosan, befelé fordulva próbálja megemészteni a „nincs tovább” iszonyatát. Az okos, bölcs tanár (aki tén *Bibó István* szellemiségét idézi) éppúgy, mint az *Angyal István* tisztaságát példázó Lux, vagy a vagány Tengerész és az utolsó pillanatokig reménykedő Cigány. A cella közösségében is magányos halálraítéltek között — a legszánandóbb, a legkétségbeesettebb a Néma magánya, hangtalan fuldoklása. Igazából nem tudni pontosan, honnan, melyik barikádról jött. (Csak sejteni lehet — a börtönparancsnok „baráti” hangszülaiból —, hogy vala-

Középen a Néma (Eperjes Károly)

ha a *Szervezet* tartozhatott.) Csak mozdulatlanul gubbaszt szalmazsákján. Szemében gyötrelme, félelem, fájdalom és valami egészen furcsa vezelekléskéféle szándék motoz.

Azt hiszem, Makk Károly sokkoló-sajátos gyászszertartásával a kimondhatatlant, az elképzelhetetlent próbálta megfogalmazni. Azt, amit mi, *egyelőre kegyelmet kapó „halálraítéltek”* — legfeljebb csak a nehéz, kusza, fullasztó álmainkból ismerhetünk. (Uramisten, hányszor, de hányszor zuhantam álomban, átélve, átérezve a „*nincs tovább*” iszonyatát. És amikor felébredtem, vaksin tapogatózva kerestem a „*még élek*” bizonyosságát az éjjeliszekrényemen.)

Persze tudom: nemcsak a halálfélelemről szól Makk Károly filmje. Benne van a Magyar rekviemben az 1956-os forradalom mítosza, nemessége és reménytelensége. A hiábavaló áldozatvállalás minden képtelensége. Mégis, rám ez a szűkülő-magányos halálfélelem hatott a legerőteljesebben. (Talán ezért is mellözöm most az „ez a részlet tetszett, emez meg nem”-féle kritikusi méricskélést.)

A film végén — „kilépvén” az 1958-as börtönpokolból — a négyszázados halállistájára gondolkodok, s egyetlen szó jut az eszembe: miért?!

Miért? Miért? Miért?

Gantner Ilona